

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد فلسفه اخلاق

عنوان:

تحلیل و بررسی سودگرایی و نقد آن از منظر اخلاق اسلامی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محسن جوادی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عسگر دیرباز

نگارنده:

محمد تقدیسی

تابستان ۱۳۸۹

تقدیم:

تقدیم به روح متعالی علامه طباطبایی و علامه جعفری دو فیلسوف ارجمند ایران زمین و تمامی
پویندگان علم و معرفت.

تقدیر و تشکر:

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب علم دانش بر من عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم میدانم از تمامی اساتید که بنده را در تحصیل علم و فضایل اخلاقی یاری نموده اند تقدیر و تشکر کنم.

و بخصوص با تقدیر و تشکر از استاد بزرگوار و آقای دکتر جوادی که زحمت راهنمایی و جناب آقای دکتر دیرباز زحمت مشاوره این پایان نامه را بر عهده داشتند و با رهنمودهای دلسوزانه، بنده را در امر تحقیق و پژوهش یاری و راهنمایی فرمودند.

چکیده:

موضوع این پایان نامه تحلیل و بررسی سودگرایی از منظر اخلاق اسلامی میباشد که بر اصل واحد در تعیین روایی و ناروایی افعال معتقد است فلسفه اخلاق در تقسیم بندی اولی به اخلاق کاربردی و اخلاق هنجاری و فرا اخلاق تقسیم می شود و اخلاق هنجاری در یک تقسیم بندی دیگر به اخلاق نتیجه گرا، وظیفه گرا و فضیلت گرا تقسیم می شود. نتیجه گرایان معتقد هستند که درستی و نادرستی یک فعل وابسته است به نتایج حاصل از آن فعل است که منجر به افزایش لذت و خیر می شود. ایشان در جواب سؤال «سود و لذات چه کسانی را باید در نظر گرفت؟» جوابهای متفاوت ارائه کرده اند و موجب بوجود آمدن سه مکتب متفاوت در نتیجه گرایی گردیده است. عده ای معتقد هستند که سود و زیان فاعل اخلاقی را در نظر گرفت اینها به خود گرایان وعده ای به سود افراد دیگر به غیر از سود فاعل اخلاقی معتقد هستند که به دیگر گرایان، وعده ای به سود و خوشبختی سایر افراد و هم سود فاعل اخلاقی اهمیت می دهند که به سود گرایان معروف هستند. سود گرایان در تعیین مراد از مفهوم اخلاقی خوب به سودگرایی سعادت محور مرادشان از خوب سعادت است و لذت محور که مراد از خوب لذت است تقسیم می شوند اپیکوریان و بنتامیان از پیروان دسته اول و طرفداران ج.ا. میل و استیون تولمین، ج.ا. مور و ... از طرفداران نظریه دوّم هستند و به سعادت و خوشبختی سر جمع افراد جامعه اهمیت می دهند در این میان نظریه اخلاقی اسلام نظریه ای غایت گرا و سعادت محور است و به تأثیر عمل در رسیدن به سعادت و التذاذ پایدار تأکید دارد و غایت فی نفسه در این نظریه اخلاقی قرب و رضوان الهی است و هر عملی در این راستا متصف به خوب و بد می شوند و از آنجا که در این نظریه بعضی افعال جدای از نتایج سودمند و زیانبارش به حسن و قبح منسوب اند به وظیفه گرایی شبیه و از لحاظ واجب الطاعه بودن امر خدا بدون توجه به نتایج آن به نظریه امر الهی و از نظر تأثیر فضایل در انجام افعال فضیلت مندانه به فضیلت گرایان شبیه هست در مجموع نظریه اخلاقی اسلام منحصر به فرد و شباهت بیشتری با سود گرایی دارد زیرا احکام شرعی پای در مصلحت و مفسده و واقعیات دارند و دستورات الهی از منبعی حکیمانه سرچشمه می گیرند.

واژگان کلیدی: اخلاق، سودگرایی، نتیجه گرایی، اخلاق اسلامی، وظیفه گرایی

فهرست مطالب:

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۱	معنای لغوی و اصطلاحی سود گروی
۳	اهمیت موضوع:
۴	سابقه و پیشینه تحقیق
۴	روش تحقیق:
۵	فصل ۱
۵	سود گرایی در بستر تاریخ
۶	پیش درآمد
۶	سود گرایی در یک نگاه
۸	بنتام، سرسلسله سود گرایان سنتی
۹	هیوم و فایده گرایی
۱۱	اصول آیین بنتام
۱۵	زندگی و آثار جیمز میل
۱۶	زندگی و آثار جان استوارت میل
۱۸	میل و اخلاق اصالت فایده ای
۲۳	سود گرایی و مغالطه باید و هست
۲۴	نقد ج.ا. مور بر جان استوارت میل
۲۶	تکلیف اخلاقی را باید چگونه مشخص کرد؟

سیجویک	۲۸
جورج ادوارد مور	۳۱
ملاحظات در مورد اندیشه اخلاقی مور:	۳۲
سود گرایی ویلیام کی فرانکنا	۳۴
سود گرایی ترجیحی آر. ام. هیر:	۳۵
فیلسوفان سودگرا در جهان معاصر:	۳۶
فصل ۲: بررسی و تحلیل سود گرایی	۳۹
پیش درآمد:	۴۰
مقدمه	۴۰
تقسیمات کلی فلسفه اخلاق	۴۱
۱- اخلاق کاربردی	۴۱
۲- اخلاق هنجاری	۴۲
۱-۲ نتیجه گرایی	۴۲
۲-۲ وظیفه گرایی	۴۳
۳-۲ اخلاق فضیلت گرا	۴۳
۳- فرا اخلاق	۴۳
۱-۳ معنا شناختی اخلاق:	۴۳
۲-۳ معرفت شناسی اخلاقی:	۴۴
۳-۳ وجود شناختی اخلاقی:	۴۴
انواع نتیجه گرایی	۴۷
۱- خود گروی:	۴۷
۲- دیگر گروی:	۴۷
۳- سود گروی:	۴۸

- تقسیم سود گرایان بر معیار تعریف خوب ۴۸
- ۱- سود گرایان لذت باور: ۴۸
- ۲- سود گروی سعادت نگر: ۴۹
- پیامد گرایی: ۴۹
- ۱- خود گروی ۴۹
- ۲-۱ خود گروی اخلاقی: ۴۹
- ۲-۲ خود گروی روانشناختی: ۴۹
- ۲- فایده باوری ۵۰
- ۳- لذت گرایی ۵۰
- ۴- کثرت گرایی ۵۰
- انواع سود گروی ۵۰
- ۱- سود گرایی تکلیف نگر ۵۱
- ۲- سود گروی ناظر بر نحوه توزیع: ۵۱
- ۳- سود گروی عام: ۵۱
- ۴- سود گروی عمل نگر: ۵۲
- ۵- سود گروی قاعده نگر ۵۲
- ۵-۱- سود گروان قاعده نگر اولیه ۵۴
- ۵-۲- سود نگری قاعده واقعی ۵۴
- ۵-۳- سود گروی قاعده آرمانی ۵۴
- تفاوت سود گروی قاعده واقعی و آرمانی ۵۷
- کانت و سود گرایی سعادت محور ۵۸
- تحلیل معنی خوب در سود گرایی ۵۹
- اثبات نا پذیر بودن خوب ذاتی ۶۰
- منشاء الزام و تعریف خوب در نظر میل ۶۱

- ۶۲..... تفاوت لذت و درد در نظر بنتام و میل
- ۶۳..... تفاوت سودگرایی بنتام و میل
- ۶۳..... در ربط میان عدالت و فایده
- ۶۷..... فایده گرایی و عدالت
- ۶۷..... مصلحت و عدالت
- ۶۸..... دیدگاه های فرااخلاقی و معنی شناختی سودگرایان
- ۶۸..... شناخت گرایان
- ۷۰..... ۱-۱- طبعیت گرایان:
- ۷۱..... ۲-۱- تعریف گرایان:
- ۷۲..... ۳-۱- شهود گرایان:
- ۷۴..... ۲- ناشناختنگرایان:
- ۷۵..... ۱-۲- امرگرایی
- ۷۵..... ۱-۱-۲- امرگرایی نوع اول نظریه امر الهی:
- ۷۵..... ۲-۱-۲- امرگرایی نوع دوم:
- ۷۵..... ۲-۲- احساس گرایی:
- ۷۶..... ۲-۲-۲- احساسگرایی مبتنی بر احساسی بودن واژه های اخلاقی
- ۷۶..... ۳-۲-۲- احساسگرایی تعدیل یافته
- ۷۷..... ۴-۲-۲- قراردادگرایی
- ۷۹..... سودگروی؛ نظریه ای مطلق گرا و عینی گرا
- ۷۹..... سودگروی نظریه ای وحدت گرا
- ۸۱..... سودگروی و سادگی
- ۸۱..... سودگروی و بی طرفی:
- ۸۴..... سودگرایی و دموکراسی

- ۸۴..... سودگرایی و بعد تجمیعی
- ۸۵..... نفی گوشتخواری و دعوت به گیاه خواری
- ۸۵..... سودگرایی و به مرگی و دیدگاه های متقابل
- ۸۷..... هدف توجیه گر وسیله در سودگرایی بنامی
- ۸۸..... چرا باید مقرراتی را پای بند بود که به نفع ما نیست؟
- ۹۰..... **فصل ۳: نگاهی به سعادت (لذت و رفع الم)** در اخلاق اسلامی
- ۹۱..... پیش درآمد
- ۹۱..... تعریف اصطلاحی و لغوی اخلاق
- ۹۲..... اهمیت بحثهای اخلاقی
- ۹۲..... اهمیت اخلاق از دیدگاه قرآن کریم
- ۹۳..... اهمیت اخلاق در روایات اسلامی
- ۹۴..... شناخت مکتبهای اخلاقی در پرتو هدایتهای قرآنی
- ۹۵..... پشتوانه های اخلاق
- ۹۵..... ۱- پشتوانه سودجویی:
- ۹۷..... ۲- پشتوانه عقلی:
- ۹۷..... ۳- پشتوانه شخصیت:
- ۹۸..... ۴- پشتوانه الهی:
- ۱۰۱..... اصول موضوعه نظام اخلاقی اسلام
- ۱۰۴..... خیر اخلاقی و خیر دینی
- ۱۰۵..... شناخت خیر
- ۱۰۵..... خیر از حیث معنا شناسی:
- ۱۰۷..... خیر از منظر هستی شناسی:

- ۱۰۹ شناخت مصادیق خیر
- ۱۱۲ انگیزه و محرک عمل (بحث فلسفی و تحلیلی انگیزهء فعل)
- ۱۱۴ تحلیل فلسفی و تعریف لذت و الم از نگاه فلسفه اسلامی
- ۱۱۴ لذت و الم هر یک از قوا
- ۱۱۵ حقیقت خیر و سعادت
- ۱۱۶ اقسام خیرات در نظر معلم اول:
- ۱۱۷ سعادت از منظر حکمای اسلامی
- ۱۱۸ متعلق لذت انسان:
- ۱۱۸ لذت از دیدگاه مکتب اخلاقی اسلام
- ۱۱۹ رابطه لذت و کمال حقیقی:
- ۱۲۰ حد وسط؛ معیار فضیلت
- ۱۲۱ حد وسط در اسلام
- ۱۲۲ هماهنگی عقلانی و رعایت حد وسط از منظر اخلاق اسلامی
- ۱۲۳ رابطه جهان بینی و سعادت در اسلام و سایر مکاتب اخلاقی تجربی
- ۱۲۴ خیر و سعادت در منظر ارسطو
- ۱۲۷ فضایل عقلانی و اخلاقی
- ۱۲۷ اقسام سعادت در مذهب ارسطو
- ۱۲۸ نظر ابن مسکویه در مورد دو مرتبه سعادت
- ۱۳۰ شرایط حصول سعادت:
- ۱۳۱ لذات و الام هر یک از قوای نفس:

- ۱۳۲ نکوهش لذات حسی و آن سعادت تام نمی باشد:
- ۱۳۴ مبری بودن از لذات حسی نقص نمی باشد بلکه عین کمالات است
- ۱۳۶ **فصل ۴**
- ۱۳۶ بررسی و نقد سودگرایی از منظر سایر مکاتب اخلاقی و اخلاق اسلامی
- ۱۳۷ پیش درآمد
- ۱۴۰ تبدیل ارزش ابزاری به ارزش ذاتی
- ۱۴۱ معضل پیش بینی نتایج افعال
- ۱۴۵ مشکل مسئولیت های ویژه :
- ۱۴۷ مشکل عدالت :
- ۱۴۸ تقابل میان سودگرایی و وظیفه گرایی و جواب میل در سازش آندو
- ۱۴۹ انتقاد فایده گرایی توسط کارلایل
- ایشان در مقابل سخن معروف بنتام که اگر لذت مساوی باشد چه سنجاق و چه شعر ، آنرا فلسفه
- ۱۴۹ خوک می نامد.
- ۱۴۹ سودگرایی و نقد مغالطه طبیعت گرایانه
- ۱۵۰ تنها خصوصیت اخلاقی « بیشینه کردن سود و کمینه ساختن درد» نیست
- ۱۵۱ ارزش ایثار و فداکاری در نظر ج.ا.میل
- ۱۵۱ سازگاری خودگرایی با سود گرایی
- ۱۵۲ تنها سود و لذت نیست که ارزش ذاتی دارد
- ۱۵۲ اصل در اخلاق عبور از نفس لذت جوست
- ۱۵۴ غیر قابل شناخت بودن احساس انسان خوک شده :

- ۱۵۴ چرا انسانها برتر از سایر حیوانات هستند؟
- ۱۵۵ لذت برتر یا فروتر کدام؟
- ۱۵۷ نقد سودگرایی توسط مک آینتایر
- ۱۵۷ چگونگی درک احساس ابله خرسند؟
- ۱۵۸ رد اخلاق معمول توسط میل
- ۱۶۰ سازگاری و سازش سود با ملاحظات اخلاقی
- ۱۶۰ آیات قرآنی جهت تبیین سودگرایی اسلامی و نقد آن
- ۱۶۱ قرآن و محاسبه نتایج افعال
- ۱۶۲ نقد سودگرایی از منظر اخلاق اسلامی
- ۱۶۲ نادیده گرفتن لذات اخروی
- ۱۶۲ مستلزم نوع هرج و مرج اخلاقی است
- ۱۶۳ نسبیّت حقیقت و عدالت
- ۱۶۳ رد هر گونه اتوریته فرا بشری
- ۱۶۴ رد مطلق بودن حقوق بشر و ابزاری بودن آن
- ۱۶۴ نادیده گرفتن نیت در روایی و ناروایی افعال
- ۱۶۵ رد ایثار و فداکاری و تنزل جایگاه آن
- ۱۶۷ ارزش امنیت و آرامش افراد در راستای چه هدفی؟
- ۱۶۷ نقایص مکاتب اخلاقی دیگر
- ۱۶۸ نتیجه و پیشنهادات

فهرست نمودارها

- ۴۵ (۱-۲) بخشهای فلسفه اخلاق
- ۴۶ (۲-۲) مباحث اخلاقی

۵۵..... (۳-۲) مکاتب و نظریات در اخلاق هنجاری

۵۶..... (۴-۲) نظریه های اخلاق

۷۸..... (۵-۲) مکاتب اخلاقی از منظر فرا اخلاقی

پیشگفتار

معنای لغوی و اصطلاحی سود گروی

واژه Utilitarianism از کلمه Utile به معنی سودمند و مفید و صلاح و مصلحت گرفته شده است ترجمه این واژه به سودگرایی و فایده گرایی رایج است. و اما گاهی به صورت سودمند گرایی، مطلوب گرایی، منفعت گرایی، اصالت نفع، اصالت سود، بهره جویی، فایده باوری، سودانگاری، هم بکار رفته است.

علی رغم اینکه جرمی بنتام^۱ فیلسوف قرن هجده انگلیسی از این واژه استفاده کرده است لیکن این واژه بعد از جان استوارت میل^۲ شاگرد وی و فیلسوف مشهور انگلیسی در قرن هجدهم بطور رسمی وارد فلسفه و بخصوص فلسفه اخلاق شده سودگروی در معنای اصطلاحی آن به نظریات اخلاقی و سیاسی جرمی بنتام و جان استوارت میل، دو سودگرای مشهور سنتی، اطلاق می شود. نظریه نتیجه گرایانه ای که بر اصل بیشترین خوشی و سود مبتنی است.

سودگروی هم چنین به جنبش و نهضتی اجتماعی و سیاسی در اروپای قرن نوزدهم اطلاق می شود نهضتی اصلاحی که در جهت ایجاد اصلاحات قضایی و اجتماعی ایجاد گردید و تأثیرات بسیاری را در حوزه های مختلف سیاسی و اجتماعی برجای نهاد.^۳

هرچند که ارائه تعریف جامع و مانع با توجه به تقریرهای متفاوت از سودگرایی مشکل است.^۴ تعریف جامع و مانع این نظریه اخلاقی از طریق مقایسه آن با سایر نظریه های اخلاق بهتر امکان دارد. به طور خلاصه می توان گفت سودگرایی نظریه ای اخلاقی در حیطه اخلاق هنجاری است که در جهت تعیین و تعریف، رفتار درست و نادرست و عمل الزامی و بایسته است. این نظریه اصل بالاترین خوشی و بیشینه کردن سود و به حداقل رساندن ضرر و زیان را به عنوان معیار و شاخص افعال اخلاقی در نظر گرفته است و عقیده دارد عمل در صورتی درست و الزامی است که به افزایش خوشی و لذت مساعدت نماید و تنها در صورتی نادرست و نباید است که در خلاف جهت افزایش سود و خوشی برای افراد متأثر از فعل باشد به تعبیر دیگر هر فعل

1) Jermy Bentham

2) John Sturt Mill

۳) ر.ک: فردریک کاپلستون، تاریخ فلسفه، ج هشتم، ترجمه بهاء الدین خرمشاهی تهران، مؤسسه انتشارات علمی و فرهنگی، سروش، ۱۳۷۰، ص ۲۵.

4) Ruotldg , Encyclopedia of philosophy , V1.0 , London New York : Routledge (1998) , p.690

تنها در صورتی درست است که به بیشینه کردن سود برای جمع افراد متأثر از فعل بینجامد و در صورتی نادرست است که به بیشینه کردن زیان افراد متأثر از آن فعل ختم شود.^۱

سؤالات اصلی و فرعی پایان نامه

مساله اساسی این پایان نامه تحلیل و بررسی سودگرایی و نقد آن از منظر اخلاق اسلامی است و در پی ارائه جواب قانع کننده به این قبیل سؤالات است:

- ۱- سودگرایی چگونه نظریه اخلاقی است؟
- ۲- انواع و اقسام مختلف این نظریه اخلاقی چه تفاوت‌هایی با هم دارند و کدام قسم واجد قابلیت توجیه منطقی را نسبت به سایر اقسام می باشد؟
- ۳- در بستر تاریخ چه کسانی از طرفداران و منتقدان این نظریه بوده اند؟
- ۴- این نظریه اخلاقی در چه جایگاهی در تقسیمات فلسفه اخلاق و فرائض اخلاق قرار دارد؟
- ۵- آیا این نظریه از منظر اخلاق اسلامی قابل دفاع است؟ و در غیر این صورت نقصهای این نظریه را با کدام راهکار‌هایی میتوان به نظریه ای جامع و مانع تبدیل کرد؟
- ۶- سودگرایی چه تفاوت‌هایی با اخلاق اسلامی دارد و کدام جنبه از ابعاد زندگی انسانی در آن مغفول مانده است؟

- ۷- سعادت مورد نظر اسلام چه تفاوتی با سعادت مورد نظر سود گرایی دارد؟
- ۸- مصادیق لذت و رنج در سودگرایی و اخلاق اسلامی چه مواردی می باشند؟
- ۹- نقدهای واقعی و ادعایی علیه سودگرایی کدام نقدها می باشند؟ و جواب طرفداران این نظریه در مقابل این نقدها چیست؟

این رساله در چهار فصل جهت ارائه جواب به سؤالات مذکور و از این قبیل سؤالات تنظیم شده است که فصل اول آن به سیر تاریخی سود گرایی، در فصل دوم به توضیح و بررسی این نظریه، در فصل سوم نظریه اخلاقی اسلام و سعادت مورد نظر آن و در فصل چهارم به نقد و بررسی سودگرایی از منظر اخلاق اسلامی و سایر مکاتب اخلاقی و نتیجه گیری نهایی پرداخته شده است.

و از مهمترین منابع این رساله میتوان به این کتابها اشاره کرد:
جان استوارت میل، فایده گرایی - هولمز، مبانی فلسفه اخلاق - فردریک کاپلستون، تاریخ

فلسفه، ج ۸ و - Routledge Encyclopedia of Philosophy Ethics

۱) See: Routledge , Ibid , p.690

اهمیت موضوع:

بحث و بررسی و در نهایت نقد سودگرایی از دیدگاه اخلاق اسلامی از جهات مختلف دارای اهمیت است:

نخست: این نظریه از پرطرفدارترین و نافذترین و مشهورترین نظریات اخلاقی در قرن هجده بوده و هم اکنون نیز می باشد و سر منشأ تحولات بسیاری در عرصه سیاسی و اقتصادی و اجتماعی در بسیاری از کشورهای اروپایی بوده است.

دوم اینکه این نظریه بدلیل حقوقی کشور است و در اکثر کتابهای فلسفه اخلاق این نظریه حداقل در یک فصل مورد بحث و مذاقه قرار گرفته است و کمتر کتاب معتبر اخلاقی پیدا می شود که در طبقه بندی نظریات اخلاقی به دیدگاه های سودگرایی اشاره ای نکرده باشد و کتابهای متعدد و مقالاتی درباره چند تحلیل بررسی و نقد این مکتب تألیف شده است.

سوم اینکه: این نظریه بدلیل داشتن نگرش سکولار، مادیگرا، و ضد دینی بودن؛ نقد و بررسی آن از منظر اخلاق وظیفه گرا و به خصوص اخلاق دینی از اهمیت مضاعفی برخوردار است و اغلب متفکران این مکتب در تقابل با اخلاق دینی و حیانی می باشد؛ بنابراین نقد و بررسی این نظریه هنجاری از دیدگاه یک دانشجوی مسلمان و معتقد به مذهب شیعه از اولویت خاصی برخوردار است.

چهارم اینکه: با توجه به شباهت های این نظریه هنجاری با دستورات شرعی مانند حکم اسلام به رعایت منفعت عمومی توجیه و تبیین این وجوه اشتراک و نیز توجه به وجوه افتراق باعث تقویت و استحکام مبانی اخلاقی اسلامی در نظر خواننده و مخاطب خواهد بود.

پنجم: میل ادعا می کند «فایده گرایی نه فقط یک نظریه اخلاقی و سیاسی قابل دفاع نظری که یک الگوی فکری رفتار است؛ تا حدی شبیه منطق که از ذهنیت عموم و عوام انسانها استخراج شده و البته سپس با پردازش ها و تدقیقاتی، ابزار و الگوی مُصرح اعیانِ اصل فکر قرار گرفته است»^۱.

۱) جان استوارت میل، فایده گرایی، مترجم مردیها، تهران، نشی نی، ۱۳۸۸، ص ۱۶۶.

بررسی نقد و سودگرایی می تواند نشان دهد که آیا می توان به سودگرایی به عنوان منطق استدلال علمی نگاه کرد؟

سابقه و پیشینه تحقیق

از زمان طرح و تدوین سودگرایی توسط سودگرایان سنتی هم چون جرمی بنتام و جان استوارت میل، توجیه و تحلیل های متعددی توسط فیلسوفان و محققان صورت گرفته است و هر کدام از منظرهای خاص و در مقایسه با مکتب اخلاقی خاصی به نقد و بررسی سودگرایی پرداخته اند و ترجمه هایی هم به زبان فارسی صورت پذیرفته است و مقالاتی و رساله هایی هم نوشته شده است ولی با توجه به عمق و وسعت این نظریه و انواع تقریرهای متفاوت از این نظریه هنجاری باز هم مجال زیادی برای تحقیق و بررسی وجود دارد و بخصوص نقد و بررسی این نظریه اخلاقی از دیدگاه اخلاقی اسلامی تا کنون صورت نگرفته است بنابراین یکی از قلمروهای دست نخورده و بکر در این عرصه بررسی و نقد این مکتب اخلاقی از منظر اخلاق اسلامی است و پایان نامه حاضر نیز به جهت این نیاز و عدم تحقیق مفصل و علمی در این مقوله به این امر پرداخته است تا نگاهی همه جانبه و کلی به سودگرایی انداخته شود و یک تحلیل جامع و مدون صورت پذیرد و در کنار نقد آن از جانب سایر مکاتب اخلاقی به نقد و بررسی آن از دیدگاه اخلاق قرآنی بپردازد.

روش تحقیق:

روش تحقیق در این پایان نامه طبق روال مرسوم تحقیقات در حوزه علوم انسانی روش کتابخانه ای و روش استدلالی بوده است ابتدا چهارچوب و ساختار کلی پایان نامه با مشورت و نظارت استاد محترم راهنما طراحی شده، در ادامه با رجوع به منابع و مراجع اصلی و منابع مرتبط با فلسفه اخلاق و موضوع سودگرایی و نیز آن دسته از مباحث اخلاق اسلامی که در رابطه با بحث سودگرایی اند، گزارش جامعی از سودگرایی ارائه و مبانی تحلیل و ارزیابی می شود و بعلاوه از منظر اخلاق اسلامی مورد نقد و استدلال قرار می گیرد. سعی شده است در عین اختصار، تحقیقی جامع و مانع از موضوع ارائه دهد.

فصل ۱

سودگرایی در بستر تاریخ

پیش در آمد

هدف اصلی در این فصل رساله توصیف و توضیح سودگرایی در بستر تاریخی آن است و بدنبال بررسی آثار و احوالات فیلسوفان صاحب قلم و اثر در این زمینه است و به آراء و نظریات اخلاقی و فلسفی آنان اشاره اجمالی خواهد شد.

سودگرایی در یک نگاه

فایده گرایی یک قسم از اخلاق نتیجه گرایی است، فایده گرایی به مثابه یک آموزه فلسفی، با کار هاچسون و هیوم، فیلسوفان اسکاتلندی قرن هجدهم آغاز شد و با نوشته های بنتام و میل بسط پیدا کرد. و از مهمترین فیلسوف فایده گرا در قرن معاصر آرام هیر می باشد.¹ نظریه فایده گرایی دو مولفه دارد: اصل نتیجه² که معطوف به صبغه غایت محورانه این نظریه است و اصل فایده³ که به نظر به ساحت لذت محور آن نظریه دارد. مطابق با اصل نتیجه گرایی، روایی یا ناروایی فعل ارتباط وثیقی با آثار و نتایج مترتب بر فعل دارد. نتایج افعال در این مکتب نقش بی بدیلی دارد و در تعیین صواب و خطا «حسن و قبح فعلی» نقش فوق العاده ای را بازی می کند.

اصل فایده تاکید دارد که تنها چیزی که فی حد نفسه خوب است و از ارزش ذاتی برخوردار است لذت و رفاه⁴ است و بیشینه کردن لذت و رفاه و کمینه ساختن درد و رنج، معیار اساسی و پایه در تعیین روایی و ناروایی کردار کنشگر اخلاقی است. فایده گرایی در تقسیم اول به فایده گرایی لذت محور⁵ و سعادت محور تقسیم می شود که بنیانگذار مکتب اول که به مکتب فایده گرایی کلاسیک معروف است بنتام است که لذت را تنها خوب فی نفسه و درد را تنها مقوله شر و بد قلمداد می کند هر عملی در ارتباط با این دو مولفه متصف به خوب و بد می شوند و ایشان جستجوی لذت و گریز از درد را یک امر بدیهی و بی نیاز از استدلال و حتی غریزی و فطری برای فاعل اخلاقی و هر فاعل مختار عاقل می دانند.

1) See: Rotledge , Ibid , p 961.

2) Consequentialist principle

3) Utility Principle

4) Welfare

5) Hedonistic Utilitarianism